

יצוא נשק ישראלי בראייה הלכתית

(א)

סוד גלוי הוא שיצוא נשק הוא גורם רציני בסחר החוץ של מדינת ישראל, ומדינת ישראל נחשבת כיום כמובילה בין הארצות המפותחות במסחר הבינלאומי בנשק. יש לתופעה זו השלכות כלכליות מרחיקות לכת. דרך משל: המסחר בנשק מהווה בכל הארצות, עיסוק הנתון לשינויים חדים ופתאומיים, ודבר זה מגדיל את אי-הוודאות בצריכה, וכן בתחומי התעסוקה, ההשקעות והרווחים. אולם, מעבר להשפעתו של יצוא זה על הכלכלה הלאומית, יש לו השלכות ערכיות ומוסריות לא פחות חשובות. לכן, עלינו לחוות דעה על השוני המוסרי בין ההשתתפות הישראלית במסחר הבינלאומי בנשק לבין עיסקות יצוא במוצרים אחרים, כגון: טקסטיל ומזון, ולבדוק אם לנוכח שוני זה, היצוא הבטחוני של מדינת ישראל מותר מבחינה הלכתית. יש דעה בחז"ל שאסרה את המסחר בכל המוצרים עם הגויים, מתוך חשש שמא היהודי ילמד מדרכיהם הרעות. אולם, להלכה, אנו לא פוסקים כך, ולפי דברי רבנו תם אין חשש חינוכי מפני מסחר זה. אולם, לגבי מכירת נשק ישנן הגבלות הנובעות בעיקר מדין תורה על סמך הכתוב "לפני עיוור לא תיתן מיכשול".

שינינו במשנה: "אין מוכרים להם דובין ואריות וכל דבר שיש בו נזק לרבים" (עבודה זרה א, ז). הרמב"ם פוסק להלכה, על סמך משנה זו והדיון בגמרא (עבודה זרה טו ע"ב) שאסור למכור לגויים כל כלי מלחמה, ואין משחזין להם את הזין ואין מוכרין להם לא סכין [לפי גרסת רבינו חננאל בגמ' שם] ולא קולרין ולא כבלים של ברזל ולא שלשלאות של ברזל ולא הינדואה [ברזל מיוחד מהודו לעשות כלי זין]. ולא דובים ואריות ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים". (הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יב). רש"י אמנם מסביר שהם מזיקים לישראל. אולם הרמב"ם, המאירי ואחרים חוזרים סתמית על לשון המשנה. איסור זה נכלל בדיני רוצח ושמירת הנפש לפי שאנו רואים באדם המספק לאחר סחורה מוצרים וידע המזיקים לקונה, אם מבחינה רוחנית או מבחינה פיזית, כאילו רוצחו. בן נח מצווה על איסור רצח ואם אנו מספקים לו כלים לבצע רצח, הרי אנחנו מכשילים אותו. חכמינו

דרשו את הפסוק "ולפני עיוור לא תתן מכשול ויראת מאלוהיך" (ויקרא יט, יד) ללמד על המכשיל אחר שהוא כאילו עיוור לגבי איסור מסויים או לגבי הנזק שנגרם לו (על פי תורת כהנים, שם) ולכן ספקי הנשק לגוי, הרי עוברים על איסור זה. כדעה שמובאת בגמרא האוסרת מכירת נשק, אפילו לצורכי הגנה, מחשש שגם נשק זה יכול להזיק, קל וחומר האיסור לגבי נשק המיועד לצרכי התקפה ומלחמה.

לנוכח האיסור של "לפני עיוור", אין כל פלא שההלכה אסרה למכור נשק ליהודי שמוכר אותו לגוי וגם ליהודי שהוא לסטים. המוכר מחזק ידי עוברי עבירה וזה המהות של לפני עיוור.

(ב)

כנגד שאלת השימוש לרעה על ידי היבואן, עומדת השאלה של ביטחון ישראל המתחזק על ידי פיתוח התעשיות הבטחוניות, והיצוא של כלי נשק ולחימה. השלכה זו שיש במכירת נשק לגויים משנה את כיוון דיוננו, ועלינו להתייחס אליה.

תחילת התעשייה הצבאית הישראלית באה על רקע האמברגו שהטילו אומות העולם על מדינת ישראל. ברור לכל שאין התנגדות הלכתית ליצור כלי לחימה כאשר האלטרנטיבה היא הפקרת חיי יהודים, אלטרנטיבה שהיא בוודאי אסורה בהלכה ("הבא להורגך השכם להורגו"). מאוחר יותר הרחיבו את הייצור והתחילו ביצוא נשק וכלי לחימה. היסוד ליצוא זה היה הרצון להוזיל את הוצאות המחקר ולפתח דרכי הגנה חדשות. נראה שיצוא כזה הוא הרי חלק אינטגרלי מן האמצעים העומדים להגנה עצמית, ונראה שאין שאלה הלכתית בדבר. הרי ידוע שבני עיר יכולים להכריח אחד את השני להקים חומה ודלת ולהשתתף בכל הוצאות הביטחון [משנה בבא בתרא פרק א, ה]. לפיכך, הפניית כוח אדם ואמצעים כספיים לייצור נשק הממלא תפקיד דומה, לא זו בלבד שהיא מותרת אלא גם חיונית מנקודת ראות ההלכה.

אולם זה כבר כעשרים שנה ויותר, שבהן היצוא הבטחוני ממלא בחלקו תפקיד כלכלי מובהק והפך לעיסוק ככל עסק אחר, ללא שום קשר עם הגורמים שהזכרנו לעיל. יש במדינת ישראל היום כשמונה מאות סוחרים נשק רשמיים, וחלק גדול מתעשיות האלקטרוניקה והמתכת במשק נוטלות חלק בפעילות יצוא זה. יתר על כן, כמו בכל שיווק אחר חייבים לספק יחד עם המערכות הבטחוניות יועצים ומפעילים, כדי ללמד את הקונה להשתמש בהם. צעירים ישראל, אשר התמחו בכלים האלה, הם יצוא נוסף ליצוא הסחורות עצמו. לפיכך מהווה יצוא הנשק בעבורנו בעיה הלכתית, הן

מבחינה לאומית והן מבחינת הפרט המועסק ביצור לשם יצוא או במפעלים המשתתפים במסחר הבינלאומי של כלי לחימה. העובדה שייצוא בטחוני הוא רווחי, כמו העובדה שלתוצרת הישראלית וכן לכוח האדם שלנו יש מוניטין טוב בתחום זה, אינם פותרים לנו את הבעיה ההלכתית. ידוע שקונה הנשק שלנו, אם זה בדרום אפריקה או ארצות אחרות באפריקה, אם זה בצ'ילי או ארצות במרכז אמריקה ואם זה בקוריאה הדרומית, אינם משתמשים בנשק הזה רק לצורכי הגנה אלא גם להרפתקאות צבאיות, ובמקרים רבים לדכא את אזרחיהם.

(ג)

בגמרא בעבודה זרה הובאה דעה שהדין של "לפני עיוור", חל רק במקרים שהלקוח אינו יכול לקנות את הסחורה המזיקה לו, ממקום אחר. פסיקה זו מכבידה עוד יותר על מצבנו בנושא הנדון. רוב הקונים כיום הם כאלה שאינם יכולים לקנות את נשקם אל המשווקים הרגילים, אם בשל שיקולים פוליטיים או בשל שיקולים מוסריים. דרום אפריקה, טייוואן וחלק מארצות דרום אמריקה הן מחוץ לתחום בעבור העולם המערבי, ולכן הן מוכנות לקנות מאתנו. במקרים רבים אנו משמשים כשליחים לדבר עבירה, ומספקים נשק לארצות שדעת הקהל האמריקאית מתנגדת למסור להן נשק מטעמים אידיאולוגיים ומוסריים כדוגמת: איראן, דרום אפריקה, וארצות מרכז אמריקה.

יתכן שיש לבדוק את הנושא לא רק מנקודת ראות של המשמע האחד של "לפני עיוור" אספקת מוצרים מזיקים, אלא גם מנקודת ראות של "לפני עיוור" כאיסור של מתן עצה משוחדת. סוחרי הנשק ויצואני הנשק במדינת ישראל כמו בכל מדינה אחרת, הם קבוצת לחץ כבדת משקל. האפשרויות שלהם להשפיע מתוך שיקול כלכלי אישי על מדיניות ממשלתית המנוגדת לאינטרס הבטחוני האמיתי של המדינה, גדולה מאוד. דרך משל, קשה להוכיח שהעיסוק שלנו באספקת נשק לאיראן היה תוצאה של שיקול ביטחוני בלבד. יש חשש שהרווחים של סוחרי הנשק למיניהם היה גורם לא פחות חשוב. רש"י בפירוש על החומש מגדיר את "לפני עיוור" כנותן לאדם עצה לקנות חמור שבעל העצה רוצה למכור.... אין אנו יכולים לפסוק נגד מתן עצות שגויות, אבל בוודאי יש איסור לתת עצות, המספקות רווח מוסתר למציע.

(ד)

בנוסף לשאלה של "לפני עיוור קיימת עוד שאלה, אולם לא ברור לי מהו המעמד ההלכתי בנדון. עיסוקנו ביצוא נשק מקטין את עצמאותנו הפוליטית. אנו נתונים בהרבה מקרים לשיפוט אמריקאי טהור. יש דוגמאות רבות. בעבר עמדנו למכור מטוסים לטייוואן. ממשלת ארצות הברית התנגדה לדבר והעסק לא יצא לפועל. בהווה ברור לכל, ששאלת הלבוא קשורה בין היתר לתכתיבים אמריקאיים. נכון הוא שגם ביצוא של מוצרים רגילים ובהיבטים אחרים של חיינו, אנו צמיתים של ארצות הברית. אולם הדבר חמור יותר ביצוא הנשק, לפי שהשליטה של ארצות הברית כספק של ידע, מנועים וכיצוא באלה, חזקה יותר בתחום זה.

יש כלכלנים ופוליטיקאים הרואים בעזרה אמריקאית תמורה לשירותים הבטחוניים שאנו עושים בעבורם. כלכלנים אלו אפילו טוענים שהאמריקאים מקבלים את השירותים הללו בזול. יתכן שהערכה זו נכונה. יחד עם זה תשלום זה הופך אותנו לסוג מסויים של שכירי חרב. יש לזכור שגם אם שכיר חרב מספק שירותים חיוניים ומקבל תשלום נאה, עדיין הוא נשאר בגדר שכיר חרב, ולכך יש השלכות על מצבו הערכי והמוסרי. מעניין לציין בעניין זה את דברי אברבנאל בפירושו לתורה לגבי מלך בישראל ואיסור ריבוי הסוסים. ידוע שהתורה אוסרת על מלך להרבות סוסים, והטעם המובא שם הוא, שלא יחזיר את העם מצרימה. קשה להבין איסור זה, הרי מותר לסחור עם מצרים ואפילו לבקר שם לצורך מסחר זה. אם כן מה שונה קניית סוסים מכל מסחר אחר? אלא שהסוס היה בימי קדם כלי מלחמה חשוב, ריבוי סוסים חיזק את הביטחון של המדינה היהודית. דבר המותר בראייה ההלכתית. לכן בהלכה התיירו למלך לקנות אותה הכמות ההכרחית לביטחון זה. (הדבר הרי דומה לתחום הייצור והיצוא הבטחוני של ימינו, שהכרחי לביטחון של מדינת ישראל כפי שהוסבר לעיל). כנראה חל האיסור לגבי אותו חלק שמעבר לצרכים הבטחוניים הממשיים הללו. אברבנאל מסביר שרכישת סוסים (כלי נשק?) מעבר לכך מקטינה את ביטחונם של המלך והעם בקדוש ברוך הוא, שלו המלחמה, ומגדילה את התלות של היהודים בגורמים חיצוניים כגון: מצרים, תלות אשר מביאה בסופו של דבר לשיעבוד, ולכן אסרה התורה ריבוי הסוסים.